

Цанка Константинова (София)

НАИМЕНОВАНИЯ НА НЯКОИ ЧИТАЛИЩНИ ОРГАНИЗАЦИИ ОТ 20-30-ТЕ ГОДИНИ НА 20 ВЕК СПОРЕД УСТАВИТЕ ИМ ВЪВ ФОНДА НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА НА БЪЛГАРИЯ

В Народна библиотека “Св. св. Кирил и Методий” се съхраняват устави на различни организации, дружества и съюзи, които се отнасят към така наречените официални (служебни) издания. Между тях се откриват и такива, свързани с документи на читалища от цялата страна за разглеждания период. Една извадка от 34 устава на читалищни организации очертава тенденцията за тяхното именуване и разкрива особеностите им. Собствените имена на тези организации са пряко свързани с тяхната дейност и с характера и ролята на българските читалища, като уникални културно-просветни институции.

Възникнали успоредно с училищата, читалищата се явяват единствените културни институти от такъв тип на местно ниво, които осигуряват на гражданите достъп до книгите и до различните форми на просветна дейност, представящи българската културна идентичност. Още преди Освобождението са основани над 120 читалища в българските земи – по градове и села, както и читалища в Македония, Румъния, Гърция, Източна Тракия, Русия, Бесарабия, Австрия и др.¹

Според изследване по Програма на ООН за развитие², в историята на българското читалище се разграничават четири периода: от тяхното появяване до освобождението от османско владичество (от 50-те г. на XIX до 1878 г.); годините на третата българска държава (1878 – 1944); годините на комунистическата власт (1944 – 1989); периода на преход (1989 – 2000). Първите три читалища – в Лом, Свищов и Шумен, възникват в 1856 г. През втория период (1878 – 1944) са важни въпросите за читалището и традицията, тяхната културна и образователна роля,

читалищните библиотеки, създаването на общонационална читалищна организация (Първи читалищен съюз – 1911 г.), първият Закон за народните читалища, разрастване на читалищната мрежа, Върховен читалищен съюз (1932 г.). През времето от създаването на читалищата (1856 г.) до края на Втората световна война (1944 г.) най-голям е броят на основаните читалища през 1925/1930 г. – 1234, 1930/1935 – 385 и 1935/1940 – 298³. Нарасналият брой на читалищата в страната спомага за разширяване на тяхната просветна и културна дейност и за засилване на контактите с държавни, кооперативни и други институции. Във връзка с това например читалище *Труд* в с. Бяла Черкова, Търновско (основано в 1869 г.), работи активно с местната кооперация *Защита*, а Народно читалище П. П. Славейков, кв. “Лозенец” в София е създадено първоначално при Кооперативното сдружение за благоустройство в същия квартал (5.4.1921 г.), а като Народно читалище – от 7.8.1928 г. Еврейското читалище *Общ подем* в София (30.9.1919 г.) представлява сдружение на Еврейската библиотека *Развитие* и на Софийското израилско образцово дружество *Разцвет*.

Според някои устава, съхранявани в Народната библиотека, основаването на читалищата и даването на техни имена е свързано с известни дати от историческия и християнския календар и съответно с имена на наши деятели от местно и национално значение. Най-често читалищата възникват и установяват своите празници в дните на: Св. св. Кирил и Методий (11/24 май), Гергьовден (6 май), Народните будители и Св. Иван Рилски (1 ноември), Димитровден (8 ноември), Богоявление (19 януари) и “Три светители” (30 януари), като читалището в Свищов, основано на 30.1.1856 г. на този празник. Народно читалище *Виделина* в с. Бояна, Софийско (24.8.1919 г.) определя за свой празник деня на Св. Климент, който обаче чества заедно с празника на Боянската църква Св. Пантелеймон (9 август). Читалището е член на Софийския окръжен читалищен съюз и на Върховния читалищен съюз в България. Почетен председател е Н. В. Борис III.

Берковското градско читалище *Развитие*, възникнало на 11.5.1872 г. под името *Бъдущност*, а от 7.11.1893 г. преименувано в *Развитие*, утвърждава като читалищен празник Цветница. Читалище *Светлина* в с. Дунавци, околия Казанлъшка (22.11.1904 г.), основано от младежите на селото, в първия си устав, утвърден на 31.1.1905 г., определя като читалищен празник Томина неделя. Осенческото читалище *Съгласие* в

с. Осенец, Разградско приема своя устав на 21.11.1898 г. и учредителното събрание съвпада с Арахангеловден (21 ноември). Читалище *Просвета* в с. Белозем, Пловдивско (30.11.1924 г.) избира за свой читалищен празник 19 февруари (денят на гибелта на В. Левски). Народно читалище *Инвалид* в София е основано на 20.6.1928 г. като средище на духовен живот, с цел приобщаване на пострадалите от войните инвалиди и на семействата на убитите през войните, като за читалищен празник е определен Денят на независимостта на България (22 септември).

Едни от първите названия на читалища разкриват особеностите в наименуването им, като: Оряховско читалище *Надежда* (18.1.1896 г.), читалище *Развитие* в с. Орешак, Троянско (1.1.1898 г.), читалище *Съгласие* в с. Александрово, Казанлъшко (1903 г.), читалище *Просвета* – с. Хайредин, Оряховско (1909 г.), читалище *Просвета* в с. Батановци, Радомирско (1909 г.), Арапларско читалище *Наука*, с. Араплар, Търговищко (14.9.1911 г.), Българско народно читалище *Георги Кондилов* – гр. Василико [Царево], Бургаско (12.10.1914 г.), по името на деец на македоно-одринското революционно движение, Народно читалище *Възпитател* – с. Цар Асен, Поповско (1920 г.), Ученолюбиво читалище *Съгласие* в Ямбол (април 1921 г.), читалище *Искра* в Чолакова махала – В. Търново (11.2.1923 г.), читалище *Христо Ботев* с. Старосело – Троянско (12.11.1924 г.). Следват: Народно читалище *Развитие* – с. Буковец, Търновско (27.12.1925 г.), читалище *Постоянство* в с. Одаите, Търновско (4.12.1926 г.), читалище *Д-р Петър Берон* в кв. “Баталова воденица” – София (11.9.1927 г.), Народно читалище *Възраждане* в с. Ореш, Свищовско (1.11.1927 г.), Народно читалище *Св. Климент* – Стара-Загора, кв. Акарджа (1929 г.) и др.

Тези имена могат да се групират като:

Възпоменателни (мемориални) имена:

1. По имена на дейци от националноосвободителното движение: *Христо Ботев* (2), *Георги Кондилов* (*Кондолов*).

2. По имена на книжовници и писатели: *Св. Климент*, *Д-р Петър Берон*, *П. П. Славейков* и *П. К. Яворов*.

Метафорично-символични имена: *Виделина*, *Възпитател*, *Възраждане*, *Изгрев*, *Инвалид*, *Искра*, *Надежда*, *Наука*, *Наука и възпитание*, *Обнова*, *Общ поход*, *Постоянство*, *Пробуда*, *Просвета* (5), *Развитие* (3), *Светлина*, *Съгласие* (3), *Съзнание*, *Труд*.

Както се вижда, от общо 34 наименования на читалища, в семантичните групи повечето са метафорично-символичните имена (27), което съвпада с извода на проф. Н. Ковачев за преобладаващата им част в обработените от него имена на читалищни организации (3515).⁴ Тяхната семантика е свързана с процеса на възникване, историческо развитие и органична връзка на читалищата с предизвикателствата на времето, пред които се е изправяло българското общество и е доказателство, че историята на читалището е неразривна част от историята на българските общности.

В структурно-граматично отношение имената са едносъставни – от съществителни имена, и двусъставни – от прилагателно и съществително. Интересно е, че читалищни организации освен с основни, се срещат и с допълнителни наименования: Народообразователно читалище *Христо Ботев* в с. Старо-село, Троянско (12.11.1924 г.), Народно читалище *Обнова* в Драз махала – София, Народно читалище *Д-р Петър Берон* в кв. “Баталова воденица” – София, Благотворително читалище *Искра* в Чолакова махала – В. Търново (някои от тях най-често откривани в печатите им). Тези печати обикновено са свързани с наименованията на организациите, като например в печата на Еврейско читалище *Общ поход* има емблема, която представлява отворена книга (ореол на наука и лъчи), като символ на просвета, а читалище *Просвета* в с. Овощник, Казанлъшка околия (1908 г.), което се помещава в една от училищните стаи, притежава печат с надпис: “Чрез просвета към свобода”.

Срещат се и случаи, когато читалището носи наименованието си от населеното място, където е възникнало: Атанаскьойското селско читалище *Пробуда* – с. Атанас кьой, Бургаско, Арапларското читалище *Наука* – с. Араплар, Търговишко, Александровското читалище *Наука и възпитание* – с. Александрово, Свищовско, Боянско народно читалище *Виделина* – с. Бояна, Софийско.

Н. Ковачев – един от видните представители на българската ономастика, разглежда собствените имена на различни организации и дружества като обект на проучване от дял на ономастиката, наречен ергонимия (гръц. *εργον* ‘дело, деятелност, функция’).⁵ Към тях се отнасят читалищата, училищата, туристическите, спортните дружества и пр. Той насочва вниманието си към този недостатъчно разработен дял на ономастиката у нас и дава своя принос при проучване на редица

имена. Според него е важно да се има предвид, че тяхната класификация има някои особености, които произтичат от характера и предназначението на организациите, от подхода и средствата им за работа с хората. Данните се отнасят за проучени имена на читалищни организации в периода след 1944 г. Интересно е в бъдеще да се проследят имената в един по-предишен период – през 20-те – 30-те г. на XIX в., за да се видят по-късните промени с тях.

Наред с тези наименования на организации и дружества се проучват и имената на отделни предмети от материалната култура, на хотели и ресторанти, промишлени и търговски предприятия и др., които се отнасят към друг дял от ономастиката – хремотонимията (от гръц. *χρῆμα* ‘вещ, предмет’). На тази тема са посветени материали от научен форум, състоял се в Бидгошч, Полша.⁶ В раздела “Хремотонимия” в ролята на български, полски и чешки хремотоними са представени и наименования на хотели и ресторанти, фирми, марки автомобили, гастрономични локали, агенции, търговски стоки, клубове и спортни организации, наименования на влакове и др. Заедно с ергонимите, те обогатяват науката за собствените имена, като разширяват с разнообразен материал познанията за историческия и съвременния развой на езика и за обществено-икономическите и духовни промени в обкръжаващия ни свят.

Читалищата като част от живота на обществото и техните наименования свидетелстват, че читалището е една от малкото общностни институции, която устоява на превратностите на историята и успява да даде на хората сигурност, надежда и опора във времена на изпитания. Те се превръщат в средища на обществен живот и допринасят за утвърждаването на българската национална традиция.

БЕЛЕЖКИ

¹Кондарев, Н. и др. Народните читалища в България. Т. 1. Ч. 1. Възникване, форми на дейност и проблеми на народните читалища до Освобождението. Ч. 2. Основаване и извори за историята на народните читалища до Освобождението. София, 1972. 334 с.

²Министерство на културата на Република България. Правителство на Холандия. Читалищата в България – минало, настояще и бъдеще. [Проект “Гражданско участие и развитие и ролята на читалищата” на ПРООН в България и Министерство на културата]. Програма на ООН за развитие. София, [2001]. 85 с.

³Кондарев, Н. и др. Народните читалища в България. Т. 2. София, 1979.

⁴Ковачев, Н. Българска ономастика. (Наука за собствените имена). София, 1987. 211 с.

⁵Пак там, с. 202–205.

⁶ONOMASTYKA POLSKA A NOWE KIERUNKI JEZYKOZNAWCZE. MATERIALYZ XI OGOLNOPOLSKIEJ KONFERENCJI ONOMASTYCZNEJ 15-17 CZERWCA 1998 BYDGOSZCZ – PIECZYSKA. BYDGOSZCZ, 2000. 387 p. – Димитрова – Тодорова, Л. Названията на хотели и ресторанти в София, с. 133–143; Колева, К. Из българската хремотонимия (имената на куклите), с. 165–173.

ЛИТЕРАТУРА

УСТАВ...

1...и Вътрешен правилник на Ученолюбивото читалище “Съгласие” в гр. Ямбол. Ямбол, 1921. 20 с.

2...и правилник за вътрешния ред на читалището “Труд” в с. Бяла-Черкова, Търновско. Павликени. 1928. 18 с.

3...и правилник на читалището “Хр. Ботев” село Кара Михал (Шуменско). Шумен [1924]. 18 с.

4...и членска книжка [на Боянско народно читалище “Виделина” – с. Бояна – Софийско]. София, 1929. 26 с.

5...и членска книжка [на Народно читалище П. П. Славейков. кв. “Лозенец” – София]. С., 1933. 20 с.

6...и членска книжка на [Народното читалище “Развитие” – с. Буковец, Търновска околия]. В. Търново [1926]. 32 с.

7...на Александровското читалище “Наука и възпитание” [с. Александрово], Свищовска околия. [Свищов, 1924]. 13 с.

8...на Арапларското читалище “Наука” с. Араплар [Търговишко]. Провадия, 1912. 12 с.

9...на Атанаскџийското селско читалище “Пробуда” [с. Атанас кџой, Бургаско]. Бургас, 1927. 8 с.

10...на Берковското градско читалище “Развитие”. Берковица, 1927. 28 с.

11...на Българското народно читалище “Георги Кондилов” гр. Василико [Царево], Бургаско. Бургас, 1920. 8 с.

12...на Народно читалище “Инвалид” в София [София, 1928]. 22 с.

13...на Народното читалище “Възпитател” с. Цар Асен (Поповско). Шумен, 1927. 8 с.

14...на Народното читалище “Възраждане” в с. Ореш, околия Свищовска. Свищов, 1927. 18 с.

- 15...на Народното читалище “Св. Климент”. Стара-Загора, кв. Акаржа. Стара-Загора, 1929 г.
- 16...на Оряховското читалище “Надежда”. [Оряхово], 1925. 12 с.
- 17...на Осенческото читалище “Съгласие” [с. Осенец, Разградско]. Разград, 1899. 19 с.
- 18...на читалище “Постоянство” в с. Одаите, околия Търновска. Търново, 1927. 17 с.
- 19...на читалище “Просвета” в с. Овощник, Казанлъшка околия. [Казанлък, 1926]. 22 с.
- 20...на читалище “Просвета” с. Батановци, Радомирско. Радомир, 1925. 15 с.
- 21...на читалище “Просвета” с. Хайредин [Оряховско]. Оряхово, 1925. 42 с.
- 22...на читалище “Развитие” с. Орешак – Троянско. Троян, 1930. 16 с.
- 23...на читалище “Светлина” в с. Дуновци [Дунавци] околия Казанлъшка. Казанлък, 1925. 21 с.
- 24...на читалище “Съгласие” в с. Александрово, Казанлъшка околия. Казанлък, 1927. 14 с.
- 25...на читалище “Съзнание” в село Белево, Варненско. Варна, 1926. 24 с.
- 26...на читалище “Христо Ботев” с. Старо-село – Троянско. Троян, 1926. 15 с.
- 27...на читалището “Д-р Петър Берон” в кв. “Баталова воденица” София, 1929. 27 с.
- 28...на читалището “Изгрев” в село Българени, Ловешка околия. Ловеч, 1926. 14 с.
- 29...на читалището “Просвета” в с. Бачково [Станимашко]. Станимака [1925]. 15 с.
- 30...на читалището “Просвета” в с. Белозем. [Пловдивско]. Пловдив, 1925. 8 с.
- 31...на читалището Искра [в] Чолакова махала В. Търново. В. Търново, 1928 г. 16 с.
- 32...на читалището П. К. Яворов с. Боразан, Разградско. Разград, 1927. 20 с.
- 33...с членска карта на читалище “Обнова” Драз махала, София. София, 1921. 14 с.
- 34...членска книжка и правилник [на Еврейско читалище “Общ поход” – София]. София, 1920. 30 с.